

КОРРУПЦИЯГА ОИД ХУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИ ОЛДИНИ ОЛИШДА ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИНИНГ ВАЗИФАЛАРИ

Азизов Хусниддин Гелдиёрович

Ўзбекистон Республикаси

Ички ишлар вазирлиги

Академияси мустақил изланувчиси

<https://www.doi.org/10.5281/zenodo.10418305>

ARTICLE INFO

Received: 14th December 2023

Accepted: 20th December 2023

Online: 21th December 2023

KEY WORDS

Коррупция, коррупцияга оид ҳуқуқбузарлик, ҳуқуқбузарликларни олдини олиш, ички ишлар органлари, вазифалар.

ABSTRACT

Мақолада коррупцияга оид ҳуқуқбузарликларни олдини олишда ички ишлар органларининг вазифалари хусусида фикр юритилиб, мазкур ҳамкорликни янада самарали ташкил қилишга оид таклиф ҳамда тавсиялар билдирилган.

Мамлакатимизда амалга оширилаётган ислохотларнинг асосий негизини инсон ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини таъминлаш, жамоат тартибини сақлаш ҳамда жамоат хавфсизлигини таъминлаш, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ташкил этади. Мазкур йўналишдаги ишларда эса, коррупцияга оид ҳуқуқбузарликларни олдини олиш ва унга қарши кураш муҳим аҳамият касб этади. Жумладан, Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев Олий Мажлисга килган мурожаатномасида “...жамиятимизда коррупция иллоти ўзининг турли кўринишлари билан тараққиётимизга ғов бўлмоқда”, “Коррупцияга қарши курашишда аҳолининг барча қатламлари, энг яхши мутахассислар жалб қилинмас экан, жамиятимизнинг барча аъзолари, таъбир жоиз бўлса, “ҳалоллик вакцинаси” билан эмланмас экан, ўз олдимизга қўйган юксак марраларга эриша олмаймиз. Биз коррупциянинг оқибатлари билан курашишдан унинг барвақт олдини олишга ўтишимиз керак”¹- деб таъкидлаган эди.

Таъкидлаш лозимки, коррупция – ҳар қандай давлатнинг миллий давлатчилик асосларига, ижтимоий, иқтисодий ва сиёсий барқарорлигига жиддий хавф солади ҳамда фуқаролар ва бошқа жисмоний ва юридик шахсларнинг мамлакатдаги ижтимоий адолатга, қонун устуворлигига ва давлат органларига бўлган ишончини сусайтиради. Шунинг учун ҳам коррупцияга оид ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва уларга қарши курашишни доимий тарзда амалга ошириш мамлакатимизда амалга оширилаётган ислохотларнинг, хусусан, суд-ҳуқуқ ислохотларининг муҳим йўналишларидан бири бўлиб қолмоқда.

¹ Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг Олий Мажлисга килган мурожаатномаси. 24.01.2020.

Коррупция сўзининг луғавий маъносига тўхталадиган бўлсак, «коррупция» лотинча «*corruptio*» сўзидан олинган бўлиб, «сотиб олиш», «пора»² деган маъноларни билдиради. Шунингдек, рус тилида «коррупция» – «пора эвазига сотиб олиш, мансабдор шахсларнинг, сиёсий арбобларнинг сотқинлиги»³ деган, славян тилларида «коррупция» - «пора» маъносида, серб-хорват тилида «коррумпирати» кесими «пора бериб ўз томонига оғдириш, пора бериш» деган, чехларнинг тилида «коррупенеску» сифати эса, «сотилувчи, сотқин»⁴ деган маъноларни англатади.

Ўзбекистон Республикасининг «Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида»⁵ги қонунда «коррупция — шахснинг ўз мансаб ёки хизмат мавқеидан шахсий манфаатларини ёхуд ўзга шахсларнинг манфаатларини кўзлаб моддий ёки номоддий наф олиш мақсадида қонунга хилоф равишда фойдаланиши, худди шунингдек бундай нафни қонунга хилоф равишда тақдим этиш», деб таъриф берилган.

Бирлашган миллатлар ташкилотининг 2003 йил 31 октябрда қабул қилинган «Коррупцияга қарши конвенцияси»⁶да «коррупция – шахсий наф кўриш мақсадида давлат ҳокимиятини суиистеъмол қилиш» деб таъриф берилган.

Мутахассис олимлар томонидан ҳам мазкур тушунчага нисбатан таърифлар берилган. Масалан, Қ.Р. Абдурасулова, «коррупция – давлат аҳамиятига молик вазифаларни бажараётган ва уларга тенглаштирилган шахслар томонидан ўз хизмат ваколатлари ёки улар билан боғлиқ имкониятлардан фойдаланиб, ғараз мақсадда ёки бошқа шахсий манфаатни кўзлаб содир этилган ижтимоий хавфли қилмишлар (бу қилмишлар учун жавобгарлик Ўзбекистон Республикаси ЖКнинг тегишли моддаларида назарда тутилган) йиғиндисидир»⁷ деб таърифлаган бўлса, баъзи мутахассислар, «коррупция, унинг миқёси, ўзига хос хусусияти ва ўсиш суръати – мамлакат сиёсий, ижтимоий ва иқтисодий муаммолар маҳсули ҳисобланади»⁸ деб таърифлаганлигининг гувоҳи бўлишимиз мумкин.

Б.И. Исмаиловнинг фикрича, коррупция – мансаб мавқеидан шахсий мақсадларда фойдаланиш билан боғлиқ жиноят. Коррупция деганда, аксарият ҳолларда давлат амалдорлари томонидан шахсий манфаатларини кўзлаб, бойлик орттириш мақсадида фуқаролардан пора олиш, қонунга хилоф пул даромадларини қўлга киритиш тушунилади⁹.

Таъкидлаш лозимки, ҳозирги кунда юртимизда коррупцияга оид ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва уларга қарши курашишга қаратилган тегишли чора-тадбирлар амалга оширилмоқда ва мазкур чора-тадбирлар аввало, коррупциявий

² Юридик энциклопедия. – Т., 2001. – Б. 84.

³ Егорова Н. Е. Уголовно-правовые формы борьбы с коррупцией в новых экономических условиях: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Саратов, 1996. – С.22.

⁴ Абдурасулова Қ., Қурбонов О. Коррупция: Асосий тушунча ва шакллари (рисола). –Т., 2009. –Б. 14–15.

⁵ Ўзбекистон Республикасининг «Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида»ги қонуни // Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси - <http://lex.uz>.

⁶ Конвенция Организации Объединенных Наций против коррупции (Принята резолюцией Генеральной Ассамблеи от 31 октября 2003 г.).

⁷ Абдурасулова Қ., Қурбонов О. Коррупция: Асосий тушунча ва шакллари (рисола). –Т., 2009. –Б. 60.

⁸ Алауханов Е.О., Турсынбаев Д.Е. Борьба с коррупцией в государственных органах Республики Казахстан / Под ред. Е.О.Алауханова. –Алматы, 2008. – С.8.

⁹ Исмаилов Б. И. Коррупцияга қарши курашнинг халқаро-ҳуқуқий асослари. Маъруза матни. –Т., 2013. –Б. 2.

ҳолатларни олдини олиш, бартараф этишга эмас, балки, коррупциявий ҳатти-ҳаракатларни амалга оширишга имкон берадиган омилларнинг пайдо бўлишига йўл қўймасликка қаратилганлиги билан ҳам эътиборга моликдир. Шу билан бирга, коррупцияга оид ҳуқуқбузарликларни олдини олиш ва унга қарши кураш, давлат қурилиши ва бошқарувининг барча соҳаларида демократик ислоҳотлар ўтказиш, хавфсизлик ва барқарорликни сақлашга қаратилган ва Конституцияга асосланган мустаҳкам норматив-ҳуқуқий база шакллантирилди десак муболаға бўлмайди. Бошқача айтганда, юртимизда сўнгги йилларда коррупцияни олдини олиш ва унга қарши курашиш соҳасида муҳим ташкилий-ҳуқуқий ислоҳотлар амалга оширилди. Яъни, аҳолининг ҳуқуқий онги ва ҳуқуқий маданиятини оширишга ҳамда жамиятимизда коррупцияга муросасиз муносабатни шакллантиришга йўналтирилган тизимли чоралар қўрилди. Масалан, Ўзбекистон Республикасининг 2017 йил 3 январдаги «Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида»¹⁰ги қонуни, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йилнинг 2 февралдаги «Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси қонунининг қоидаларини амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида»¹¹ги қарори ва 2019 йил 27 майдаги «Ўзбекистон Республикасида коррупцияга қарши курашиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»¹²ги ПФ-5729-сон Фармонларини ҳамда Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарида «Коррупцияга қарши курашиш ва суд-ҳуқуқ масалалари» бўйича қўмиталар ташкил этилганлиги каби ижобий қадамларни алоҳида эътироф этишимиз мақсадга мувофиқдир.

Шунингдек, коррупцияга қарши курашиш бўйича самарадорликни ошириш, мамлакатимизда қулай ишбилармонлик муҳитини яратиш, юртимизнинг халқаро майдондаги ижобий обрў-эътиборини ошириш мақсадида, ҳамда 2017 — 2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар [стратегияси](#)¹³да белгиланган вазифалардан келиб чиққан ҳолда Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон Республикасида коррупцияга қарши курашиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Фармонининг 1-илоvasида «2019-2020 йилларда коррупцияга қарши курашиш давлат дастури», 2-илоvasида Коррупцияга қарши курашиш бўйича республика идоралараро комиссиясининг янгиланган таркиби тасдиқланди.

Жумладан, мазкур қайд этилган ислоҳотлар натижасида шахсларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатлари ҳимоя қилинаётганлигини, давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари фаолияти очиқлиги таъминланаётганлигини, жамоат ва парламент

¹⁰ Ўзбекистон Республикасининг 2017 йил 3 январдаги «Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида»ги қонуни // Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси - <http://lex.uz>.

¹¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йилнинг 2 февралдаги «Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси қонунининг қоидаларини амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги қарори // Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси - <http://lex.uz>.

¹² Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 27 майдаги «Ўзбекистон Республикасида коррупцияга қарши курашиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида» ги ПФ-5729-сон Фармони // Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси - <http://lex.uz>.

¹³ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги ПФ-4947-сон Фармони // Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси - <http://lex.uz>.

назоратини таъминлаш механизмлари такомиллаштирилаётганлигини, шунингдек, ҳуқуқни муҳофаза қилиш ва суд органлари фаолиятининг ҳуқуқий асослари ислоҳ қилинаётганлигини таъкидлашимиз керак. Зеро, коррупция – ҳар қандай давлат ва жамият ҳаётига салбий таъсир кўрсатади ҳамда давлатнинг ижтимоий, иқтисодий ва сиёсий функцияларининг талаб даражасида бажарилишига тўсқинлик қилади. Шунинг учун ҳам коррупцияни миллий хавфсизлигимизга таҳдид сифатида баҳолашимиз ўринлидир.

Юқорида қайд этилган иллатларга қарши курашиш бўйича фаолиятни амалга оширувчи ва унда иштирок этувчи органлар ҳамда ташкилотлар Ўзбекистон Республикасининг «Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида»¹⁴ги қонунида кўрсатилган бўлиб, ушбу органлардан бири бу - Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигидир. Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги қонунга биноан ўз ваколатлари доирасида:

- коррупцияга қарши курашиш соҳасидаги давлат дастурларини ва бошқа дастурларни ишлаб чиқиш ҳамда амалга оширишда иштирок этади;
- коррупция билан боғлиқ жиноятлар бўйича тезкор-қидирув фаолиятини, терговга қадар текширувни, суриштирувни ва дастлабки терговни амалга оширади;
- коррупциянинг ҳолати ва коррупцияга қарши курашиш натижалари тўғрисидаги ахборотни йиғади ҳамда таҳлил қилади, тегишли давлат органларига зарур ахборотни тақдим этади;
- жисмоний ва юридик шахсларнинг коррупция фактларига доир мурожаатларини кўриб чиқади ҳамда уларнинг бузилган ҳуқуқларини тиклаш ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш чораларини кўради;
- аҳоли ўртасида жамиятда ҳуқуқий онгни, ҳуқуқий маданиятни юксалтиришга ва қонунийликни мустаҳкамлашга қаратилган ҳуқуқий тарғиботга доир фаолиятда иштирок этади;
- коррупцияга оид ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги статистика маълумотларининг ҳисоби юритилишини ва таҳлил қилинишини таъминлайди;
- коррупцияга оид ҳуқуқбузарликларнинг ўз вақтида олди олиниши-ни, аниқланишини ва уларга чек қўйилишини таъминлашга, уларнинг оқи-батларини, шунингдек уларга имкон берувчи сабаблар ва шарт-шароитларни бартараф этишга доир тадбирларни ишлаб чиқади ҳамда амалга оширади;
- коррупцияга қарши курашиш бўйича фаолиятни амалга оширувчи ва унда иштирок этувчи бошқа органлар ҳамда ташкилотлар билан ҳамкор-лик қилади;
- коррупцияга қарши курашиш соҳасида халқаро ҳамкорликни амалга оширади.

Қайд этиш керакки, сўнгги йилларда коррупцияга оид ҳуқуқбузарликларни олдини олиш ва унга қарши курашиш бўйича Ички ишлар органлари томонидан ҳам тизимли ишлар олиб борилмоқда. Хусусан, жамиятда коррупцияга қарши курашиш маданиятини шакллантириш борасида ҳуқуқий тарғибот ишлари мунтазам амалга оширилмоқда. Сабаби, коррупцияга оид ҳуқуқбузарликларни олдини олиш ва уларга қарши курашишда фуқароларнинг ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданият даражаси муҳим

¹⁴ Ўзбекистон Республикасининг «Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида» ги қонуни // Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси - <http://lex.uz>.

ўрин тутати. Яъни, жамиятда ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятни ошириш орқали ҳуқуқий таълим ва тарбия тизимини такомиллаштириш, барча давлат органлари, мансабдор шахслар ва фуқароларнинг қонунга ва ҳуқуққа ҳурмат билан муносабатда бўлишига эришиш, фуқароларнинг ижтимоий фаоллигини ошириш мумкин. Бу эса, ўз навбатида, коррупцияга оид ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишнинг асосини ташкил этади. Хусусан, жаҳон тажрибаси шуни кўрсатмоқдаки, агар маълум бир давлатда унинг органлари ва мансабдор шахслари ўртасида коррупцияга оид ҳуқуқбузарликлар кўпайиб, ривожланиб борса, мазкур ҳолатларга қарши ўз вақтида кескин чоралар кўрилмаса, мазкур давлат қанчалик қудратли бўлмасин, ер ости ва усти бойликларга эга бўлмасин, унинг натижаси нафақат иқтисодий, балки сиёсий инқироз билан якун топиши табиийдир.

Коррупцияга оид ҳуқуқбузарликлар одатда, жамият ижтимоий ҳаётида шахслар ўртасидаги ижтимоий адолатга тўсқинлик қилади, давлат органларига нисбатан халқ ишончини сусайтиради, давлатнинг иқтисодий ўсишига салбий таъсир кўрсатади, қолаверса жамиятдаги ижтимоий-маънавий муҳитнинг бузилишига олиб келади.

Коррупцияга оид ҳуқуқбузарликларни олдини олиш ва унга қарши курашишни янада такомиллаштириш бугунги кунда Ички ишлар органларининг асосий вазифаларидан бири ҳисобланади ва мазкур жараёнларда улар томонидан мунтазам равишда қуйидаги чора-тадбирларни амалга оширишлари мақсадга мувофиқдир назаримизда:

биринчидан, коррупцияга оид ҳуқуқбузарликларнинг келиб чиқиш сабабларини чуқур ҳамда тизимли таҳлил қилиш;

иккинчидан, коррупцияга оид ҳуқуқбузарликларнинг содир этилиши сабаблари ва шарт-шароитларини аниқлаш бўйича чора-тадбирларни ишлаб чиқиш ва мазкур турдаги ҳуқуқбузарликларнинг олди олинишини таъминлаш;

учинчидан, аҳоли, кенг жамоатчилик ҳамда давлат бошқаруви ва ҳокимият идоралари ўртасида профилактик-тушунтириш ишларини доимий олиб бориш;

тўртинчидан, доимий тарзда коррупцияга оид ҳуқуқбузарликларга доир аҳолининг ҳуқуқий онги ва ҳуқуқий маданиятини ошириб бориш;

бешинчидан, жамиятда коррупцияга нисбатан муросасиз муносабатни кучайтириш;

олтинчидан, давлат ҳокимияти ва бошқаруви идоралари раҳбарларининг биринчи галдаги муҳим вазифаси сифатида коррупцияга оид ҳуқуқбузарликларга имкон яратаётган сабаблар ва шарт-шароитларни бартараф этиш бўйича ушбу идораларда тарғибот-ташвиқот ишларини амалга ошириш;

еттинчидан, жамиятда коррупцияга нисбатан муросасиз муносабатни кучайтириш мақсадида мунтазам равишда фуқаролик жамияти институтлари, оммавий ахборот воситалари билан ҳамкорликда оммавий ахборот воситалари ва интернет-ресурсларда коррупцияга қарши курашиш бўйича брифинглар, интернет-конференциялар, телевизион кўрсатувлар орқали тарғибот ва ташвиқот ишларини олиб бориш.

Хулоса ўрнида шуни таъкидлашимиз лозимки, ҳар бир соҳада коррупцияга оид ҳуқуқбузарликларга имкон яратаётган сабаблар ва шарт-шароитларни илдири билан

Йўқотиш давлат органлари ва ташкилотлари раҳбарларининг биринчи даражадаги муҳим вазифаси бўлмоғи мақсадга мувофиқдир. Шу билан бирга, коррупцияга оид ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишда кенг жамоатчилик билан ҳамкорликка алоҳида аҳамият бериш, адолатсизликка қарши курашни кучайтириш, ҳар қандай ҳуқуқбузарликларга кескин муросасизликда профилактик чора-тадбирларни амалга ошириш лозим. Хусусан, коррупцияга қарши курашиш – қонунчиликни такомиллаштиришни, коррупциянинг олдини олиш бўйича комплекс чораларни амалга оширишни, иш фаолиятимизни янада демократлаштириш ва либераллаштиришни, инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини ҳимоялашнинг ишончли механизмларини шакллантиришни тақозо этади. Бу эса халқ, тадбиркорлик субъектлари ва давлат органларининг ҳамкорлигини, шаффофлигини ва очиқлигини таъминлаш орқали Ўзбекистонда ҳуқуқий демократик давлат ва кучли фуқаролик жамиятини янада ривожлантирилишига хизмат қилади.

Шунингдек, коррупцияга оид ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишда ички ишлар органлари томонидан давлат органлари, жамоат ташкилотлари ва бошқа барча соҳаларда фуқароларнинг ҳуқуқий онг ҳамда ҳуқуқий маданиятни юксалтиришга қаратилган чора-тадбирларни ишлаб чиқиш, коррупцияга нисбатан муросасиз муносабатни шакллантириш, ёш авлодни қонунларга риоя этиш руҳида тарбиялашга оид тадбирларни амалга ошириш лозимдир. Шу билан бирга, мазкур чора-тадбирлар самарадорлигини аниқлаш мақсадида тегишли аноним сўровномалар ўтказиш, ҳар бир соҳалар бўйича статистик маълумотлар тузиш, бунинг натижасида тарғибот ташвиқот ишларини кўпроқ амалга ошириш, барча соҳаларда коррупцияга оид ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишда тарғибот-ташвиқот ишларини амалга ошириш мақсадга мувофиқдир. Ва бу жараёнлар келгусида коррупцияга оид ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишга қаратилган чора-тадбирлар самарадорлигини оширишга хизмат қилади деб ўйлаймиз.